कक्षा दशको नेपाली किताबको कवितामा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन र वर्गीकरण

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस,

नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको

नेपा. शि. ५९८ को पयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७८/२०२१

रोशनी कोइराला

परीक्षा क्रमाङ्क : २३३००७१/२०६८

त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२-३७९-१३२-२००६

नेपाली शिक्षा विभाग

शिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

नेपली शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा. शि. ५९८ पाठयांशको प्रयोजनार्थ **कक्षा दशको नेपाली किताबको कवितामा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन र वर्गीकरण** शीर्षकको शोत्र-पत्र शोधार्थी रोशनी कोइरालाले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले निकै परिश्रम र लगनशीलताका साथ तयार गर्नु भएको प्रस्तुत अध्ययन सन्तोषजनक भएकोले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : सन् २०२२

… … … … … … …

उपप्रा. भानुभक्त गुरुङ

नेपाली शिक्षा विभाग

सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङकायको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ को शोधपत्रको प्रयोजनका लागि **कक्षा दशको नेपाली किताबको कवितामा प्रयुक्त शब्दहरुको अध्ययन र वर्गीकरण** नामक शोत्रपत्र तयार पारेकी छु। शोधपत्र छोटो अवधिको भए पनि आफ्नो कठोर परिश्रम र लगनशिताका शाथ तायार परिएको यो आफैमा पूर्ण छ । शोधपत्र तयार पार्न समयको व्यस्तताका बावजुद उचित सुझाव, स्वीकृति र सल्लाह दिनुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु उपप्रध्यापक श्री अर्जुनप्रसाद पौडेलप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

स्नातकोत्तर तह अध्ययनको क्रममा शोधपत्र लेखनमा आवश्यक सल्लाह र सुझव दिनुहुने नेपाली भाषा विभागका आदरणीय शोधनिर्देशक गुरु श्री भानुभक्त गुरुङप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । यसैगरी उपप्रध्यापक श्री कृष्णप्रसाद निरौलालगायत सम्पुर्ण गुरुवर्गहरुप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु । त्यस्तै यस शोध कार्यमा अन्तर्हृदयदेखि नै सहयोग गर्नुहुने साथी यशोदा श्रेष्ठलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मेरो अध्ययनलाई अगाडि बढाउन हरपल हौसला प्रदान गर्नुहुने मेरा पति श्री दिपककुमार कार्की ससुरा यमबहादुर कार्की, सासू पूर्णमाया कार्की तथा छोरा रुदिन्स कार्कीप्रति पनि म आभारी छु ॥

साथै यस शोधपत्र टङ्कन गरिदिने एस.पि.एसलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्त्यमा आवश्यक मूल्याङकनका लागि पेश गर्दछु ।

शोधार्थी

रोशनी कोइराला

सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस

शोधसार

शोधशीर्षक : कक्षा दशको नेपाली किताबको कवितामा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन र वर्गीकरण

शोधार्थी : रोशनी कोइराला

शोधनिर्देशक : भानुभक्त गुरुङ

विभाग/क्याम्पस : सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

शैक्षिक शत्र : २०७६/०७७

पृष्ठ सङ्ख्या : १०+३३+१

जम्मा अध्याय : ५

समस्याकथन

प्रस्तुत शोधपत्र निम्न लिखित समस्यामा केन्द्रित रहेको छ :

(१) कक्षा दशको नेपाली किताबको कविताहरूमा के कस्ता शब्दहरू प्रयोग भएका छन्?

(२) ती शब्दहरूको शब्दवर्ग वितरण स्थिति कस्तो छ ?

(३) त्यस्ता शब्दहरूको स्रोतगत स्थिति कस्तो छ ?

शोधको उद्देश्य

उपर्युक्त समस्याहरूको समाधान प्रस्तुत गर्नु यस सोधपत्रको उद्देश्य रहेको छ। शोधपत्रका उद्देश्यहरूलाई बुदाँगत रुपमा निम्नाासार प्रस्तुत गरिएको छ :

(१) कक्षा दशको नेपाली किताबको कविताहरूमा प्रयुक्त शब्दहरू सङ्कलन गर्नु,

(२) सङ्कलित शब्दको शब्दवर्गगत स्थिति देखाउनु,

(३) उक्त शब्दहरूको स्रोतगत स्थिति देखाउनु।

शोधकार्यको औचित्य र महत्व

साहित्यकार, भाषाशास्त्री एवम् अन्य लेखकहरूले आ-आफ्ना लेखरचनाहरूमा तत्सम, तद्भव, आगन्तुक एवम् देशज शब्दहरू प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यसरी शब्दहरू प्रयोग गर्ने क्रममा तद्भव शब्दहरू बढी प्रयोग हुनु, ती तद्भव शब्दहरूको सँस्कृत मूल रुप थाहा नहुनु, अत्यधिक जटिल तद्भव शब्दहरू प्रयोग हुनुले नेपाली भाषा र साहित्यका पाठक, श्रोता एवम् प्रयोगकर्तालाई दुर्बोध्यता र भाषिक विकर्षणतिर धकेले जस्तो हुने गरेको छ । यी र यस्ता कुराहरूलाई ध्यानमा राखेर शब्दहरूको समुचित अध्ययन गरिने यस शोधकार्यले सम्बन्धित तहमा प्राप्त कठिनतालाई केहि सरलता हासिल गराउने छ ।

प्रस्तुत शीर्षकको शोधकार्यमा कक्षा दशको नेपाली किताबमा समाविष्ट कविताहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई अकारादि वर्णनुक्रमका आधारमा व्यवस्थित गरी राखिएको छ । त्यसपछि पदवर्ग छुट्याइने यो शोधकार्य स्वतः औचित्यपूर्ण र महत्त्वपूर्ण रहेको छ । भविष्यमा ती शब्दहरूले विभिन्न सन्दर्भमा आएर के कसरी भाषागत अभिव्यक्तिको कार्य गर्दछन् भन्ने कुरामा जानकारी लिन चाहने सम्पूर्ण व्यक्तिहरू, पाठक, विद्यार्थी शिक्षक पाठ्यक्रम निर्माता तथा पाठ्यपुस्तक तयार गर्ने विद्वानहरू समेतका लागि यो शीर्षकको शोधपत्र महत्त्वपूर्ण र उपयोगी रहने विश्वास लिइएको छ । त्यस्तै यसअघि नै शब्दभण्डारअन्तर्गत थुप्रै शोध, अनुसन्धान भएता पनि कक्षा दशको कविता विधाअन्तर्गत शब्दवर्ग र शब्दस्रोतमा आधारित रहेर हालसम्म अनुसन्धान नभएको हुनाले यो शोध आफैमा औचित्यपूर्ण देखिन्छ ।

शोधकार्यको सीमाङ्कन

यो शोत्र कार्य कक्षा दशको नयाँ पाठ्यक्रमअनुसार लागू गरिएको नेपाली किताबमा समावेश गरिएका कविताहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको स्रोत र वर्गका आधारमा अध्यन गर्ने कार्यमा मात्र सीमित रहेको छ ।

निष्कर्ष

कक्षा दशको नेपाली किताबमा जम्मा तीनवटा कविताहरू समावेश गरिएका छन् ती कविताहरूमा देशप्रेम, प्रकृतिप्रेम, समाज सुधारको भावना प्रष्ट झल्केको पाइन्छ । आकारगत हिसाबले केही छोटा कविताहरू भएता पनि अर्थगत हिसाबले निकै राम्रा र ओजपूर्ण छन् । अहिलेसम्म जे-जति साहित्यिक तथा पाठ्यपुस्तकका शब्दभण्डारबारे अनुसन्धान भएका छन्, त्यसबाट अन्यभन्दा तद्भव शब्दकै प्रयोग बढी देखिनु नेपाली भाषाको मौलिकताको निर्वाहका दृष्टिले सुखद नै मान्नुपर्ने हुन्छ । प्रस्तुत शोध अध्ययनपश्चात् प्राप्त निष्कर्षलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

(क) यस किताबको चारवटा कवितामा जम्मा ५७० शब्दहरूको प्रयोग देखिन्छ ।

(ख) आवृत्तिका दृष्टिले प्रयोग भएका शब्दहरू कम नै छन् ।

(ग) विशेषगरी स्वरवर्णतर्फ अ, आ र उ तथा व्यञ्जन वर्णतर्फ कण्ठ्य र द्योष्ठ्य वर्णतर्फका वर्णहरूबाट बनेका शब्दहरू आवृत्ति भएका देखिन्छन् ।

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङकायको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ को शोधपत्रको प्रयोजनका लागि **कक्षा दशको नेपाली किताबको कवितामा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन र वर्गीकरण** नामक शोत्रपत्र तयार पारेकी छु । शोधपत्र छोटो अवधिको भए पनि आफ्नो कठोर परिश्रम र लगनशिताका शाथ तायार परिएको यो आफैमा पूर्ण छ । शोधपत्र तयार पार्न समयको व्यस्तताका बावजुद उचित सुझाव, स्वीकृति र सल्लाह दिनुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु उपप्रध्यापक श्री अर्जुनप्रसाद पौडेलप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

स्नातकोत्तर तह अध्ययनको क्रममा शोधपत्र लेखनमा आवश्यक सल्लाह र सुझव दिनुहुने नेपाली भाषा शिक्षा विभागका आदरणीय शोधनिर्देशक गुरु श्री भानुभक्त गुरुङप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । यसैगरी उपप्रध्यापक श्री कृष्णप्रसाद निरौलालगायत सम्पूर्ण गुरुवर्गहरूप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु । त्यस्तै यस शोध कार्यमा अन्तर्हृदयदेखि नै सहयोग गर्नुहुने साथी यशोदा श्रेष्ठलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मेरो अध्ययनलाई अगाडि बढाउन हरपल हौसला प्रदान गर्नुहुने मेरा पति श्री दिपककुमार कार्की ससुरा यमबहादुर कार्की, सासू पूर्णमाया कार्की तथा छोरा रुदिन्स कार्कीप्रति पनि म आभारी छु ॥

साथै यस शोधपत्र टङ्कन गरिदिने एस.पि.एस कम्प्युटर सेन्टरलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्त्यमा आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि पेश गर्दछु ।

शोधार्थी

रोशनी कोइराला

सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस